

ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ ЯК СУЧАСНА ФОРМА ПОБУДОВИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

BLENDED LEARNING AS A MODERN FORM OF EDUCATIONAL PROCESS IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю в поєднанні традиційних та цифрових методів навчання, що надає широкі можливості для інтерактивної взаємодії між студентами і викладачами, використання різноманітних дидактичних засобів і персоналізації навчального процесу. Метою нашої роботи є дослідження сутності змішаної форми навчання, обґрунтування необхідності її впровадження в освітній процес та деталізація її методичної складової. Термін «змішане навчання» розуміється нами, як сучасна форма побудови освітнього процесу, що комбінує аудиторну і поза аудиторну роботу з обов'язковим поєднанням новітніх інформаційно-комунікативних технологій, цифрових платформ і навчальних друкованих матеріалів з метою гармонійного залучення студентів в навчальний процес і надання їм більшої гнучкості в набутті предметних знань та практичних вмінь. Основними перевагами змішаного навчання є: гнучкість та доступність, індивідуалізація навчального процесу, збільшення мотивації, підвищення ефективності засвоєння матеріалу, розвиток цифрових навичок, економія ресурсів. Недоліками в організації змішаного навчання є: обмежений доступ до дистанційного навчання, нестача гнучкості та різноманітності в освітньому процесі, погіршення результатів навчання з окремих предметів, технічні та організаційні проблеми. Ці недоліки вказують на необхідність удосконалення організації дистанційного навчання шляхом забезпечення більш просунутих технічних засобів для роботи інформаційної системи, підвищення гнучкості освітнього процесу та надання додаткової підтримки студентам та викладачам. Змішане навчання в умовах війни залишається ключовою формою освітнього процесу, що дозволяє закладам освіти самим адаптуватися до викликів, зберігаючи доступ до отримання знань. Важливим чинником успішного впровадження цієї форми навчання є гнучкість, індивідуальний підхід до студентів та вдосконалення технологічних і методичних підходів до організації навчального процесу.

Ключові слова: змішане навчання, освітній процес, традиційні та цифрові методи, переваги та недоліки.

The relevance of the study is based on the need to combine traditional and digital teaching methods that provides ample opportunities for interaction between students and teachers, the use of various didactic tools and personalization of the educational process. The purpose of our work is to study the essence of blended learning, justify the need for its implementation in the educational process and examine in detail its methodological component. The term "blended learning" is understood by us as a modern form of building the educational process, which combines classroom and extracurricular work with a mandatory combination of up-to-date information and communication technologies, digital platforms and educational printed materials in order to involve students in the educational process and provide them with greater flexibility in acquiring professional knowledge and practical skills. The main advantages of blended learning are the following: flexibility and accessibility, individualization of the educational process, increase of the motivation, growth of the efficiency of the material acquisition, development of the digital skills, resource saving. The disadvantages of blended learning are the following: limited access to distance learning, lack of flexibility and diversity in the educational process, deterioration of educational outcomes in some subjects, technical and organizational problems. These disadvantages indicate the need to improve the organization of distance learning by providing more advanced technical means for the operation of the information system, to increase the flexibility of the educational process and to provide additional support to students and teachers. Blended learning in wartime conditions remains a key form of the educational process, allowing educational institutions to adapt to challenges by their own vision while maintaining access to knowledge. An important factor in the successful implementation of this form of learning is flexibility, an individual approach to students and improvement of technological and methodological approaches to the educational process organization.

Key words: blended learning, educational process, traditional and digital methods, advantages and disadvantages.

УДК 378.141

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/80.2.19>

Самойленко М.А.,

аспірант кафедри педагогіки

Державного закладу

«Південноукраїнського національного

педагогічного університету

імені К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Змішане навчання є сучасним підходом до організації освітнього процесу, який поєднує традиційні форми навчання з використанням цифрових технологій. В умовах швидкого розвитку інформаційних технологій та змін у вимогах до знань і навичок студентів, змішане навчання стає необхідним елементом модернізації освітньої системи. Ця модель дозволяє ефективніше організувати навчальний процес, забезпечити гнучкість у засвоєнні матеріалу та адаптувати освіту до індивідуальних потреб

студентів, про що йдеться в Наказі Президента України від 03.07.2020 № 210/2020 «Про вдосконалення вищої освіти в Україні» [5]. У відповідності з цим документом технологія змішаного навчання в умовах університетської освіти виступає однією з сучасних форм побудови навчального процесу і моделлю, яка сприяє взаємодії між здобувачами освіти та викладачами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Змішане навчання досліджувалося чималою кількістю вчених. Теоретичною основою такої форми

побудови освітнього процесу виступають роботи: Л. Антонюк, К. Бугайчука, О. Єфремова, В. Кухаренка, О. Субіна, А. Ткаченко, Т. Шроля, С. Bonk, M. Horn і H. Staker, J. Rooney, R. Rosset і R. Frazee й ін. Впровадження змішаного навчання у процес викладання іноземної мови вивчалось такими вітчизняними (Л. Добровольська і Т. Мироненко, О. Трубіцина, Г. Чередніченко, Л. Шапран) та зарубіжними (P. Aborisade, M. Liu, W. O'Byrne і K. Pytash P. Sharma P. і B. Barrett, W. Zhang і C. Zhu) науковцями, які стверджували, що головний принцип змішаного навчання в тому, щоб «оптимально поєднати переваги аудиторного навчання та комунікації он-лайн за допомогою писемного мовлення з метою впровадження більш результативного та гнучкого навчального процесу» [11].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на вищезазначені дослідження в цій галузі, питання впровадження змішаного навчання в освітній простір українських ЗВО ще не досліджено повною мірою. Існують *суперечності* між: об'єктивною необхідністю існування змішаного навчання в освітньому процесі і реальними можливостями його регулярного запровадження; розумінням специфіки й змісту впровадження технології змішаного навчання в освітній процес і відсутністю чіткого розмежування переваг та недоліків цієї форми навчання; проведенням ефективного освітнього процесу засобом впровадження змішаного навчання та відсутністю чітких покрокових методичних дій щодо її організації. Це потребує більш детальної уваги з боку науковців-методистів і більш ретельного аналізу означеного питання.

Тому **метою** роботи є дослідження сутності змішаної форми навчання, обґрунтування необхідності її впровадження в освітній процес та деталізація її методичної складової.

Завданнями роботи є вивчення педагогічних досліджень українських та зарубіжних вчених для виявлення в них методологічних засад розвитку такої сучасної форми навчання як змішане; надання загальної характеристики змішаної форми навчання; встановлення її переваг та недоліків; уточнення поняття «змішане навчання» стосовно університетської освіти.

Методи дослідження полягають у: вивченні досвіду науковців для його урахування при виокремленні переваг та недоліків змішаного навчання; узагальненні їх точок зору для встановлення спадкоємності найбільш ефективних елементів такої форми навчання; порівняльному аналізі наукових праць українських та зарубіжних вчених та інтерпретації отриманих результатів дослідження.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо сутність поняття змішане навчання в інтерпретації різних вчених. Змішане навчання поєднує

такі ключові компоненти, як: очне навчання, що передбачає традиційні заняття у вигляді лекцій, семінарів, практичних занять, лабораторних робіт, і онлайн-навчання, що включає використання електронних платформ (LMS – Learning Management System), інтерактивних матеріалів, відеолекцій, вебінарів тощо. Крім того, змішане навчання включає обов'язково самостійну роботу, тобто виконання завдань у власному темпі з доступом до онлайн-ресурсів, а також зворотний зв'язок від викладача, тобто можливість отримання консультацій через електронну пошту, форуми, чати. Ще одним важливим моментом такого виду навчання вважається взаємодія з одногрупниками через інтерактивні платформи, такі як: Microsoft Teams, Google Classroom, Moodle, Edmodo, Slack, Zoom, Discord.

Змішане навчання, визначається вченими (А. Стрюк), як «організований процес здобуття знань, умінь і навичок, що проводиться освітніми закладами різних типів у межах формальної освіти. Частина цього процесу відбувається дистанційно з використанням інформаційно-комунікаційних технологій та технічних засобів, які забезпечують збереження та передачу навчальних матеріалів, проведення контролю знань, а також взаємодію між учасниками освітнього процесу через консультації та обговорення» [10]. А. Кобися зазначає, що «у змішаному навчанні значна частина традиційних занять замінюється онлайн-активностями. Вони можуть включати доступ до навчальних ресурсів, завантаження матеріалів, проведення онлайн-вікторин та організацію самостійної роботи студентів. Таким чином, змішане навчання поєднує традиційні методи з інноваційними електронними технологіями, такими як: електронні обговорення, інтернет-конференції, спільні проєкти, блог-квести та онлайн-портфоліо. Крім того, воно передбачає постійне вдосконалення методів навчання та професійного рівня викладачів і студентів, гармонійно інтегруючи класичні та сучасні підходи» [3]. Згідно з В. Кухаренко, «змішане навчання є цілеспрямованим процесом набуття знань, умінь та навичок, що здійснюється через інтеграцію навчальної та позаурочної діяльності учнів. Це досягається завдяки впровадженню та взаємодії традиційних, електронних, дистанційних та мобільних технологій навчання, з урахуванням самоконтролю учнів щодо часу, місця, маршрутів і темпу навчання» [4].

Зарубіжні дослідники К. Рід (Ch. Reed) і Х. Сінх (H. Singh) [12] визначають змішане навчання як «освітню програму, що поєднує декілька методів подачі матеріалу для підвищення ефективності навчання та зниження витрат на його реалізацію. Такий підхід спрямований на оптимальне досягнення навчальних цілей завдяки використанню найбільш відповідних інструментів і технологій. Викладання у змішаній формі здійснюється через

створення освітнього курсу зі структурою, що сприяє мотивації здобувачів освіти та забезпечує високу якість навчального процесу. Ефективність курсу визначається правильним балансом і характером навчального матеріалу, який подається для дистанційного та самостійного опрацювання. Змішане навчання досягає своєї повноти завдяки оптимальному поєднанню різних форм і методів навчання. Дистанційне навчання повністю переходить на використання цифрових пристроїв для передачі інформації через екран монітора. Внаслідок цього перед педагогами постає завдання ефективно використовувати переваги цифрових технологій у навчальному процесі.

Ми розуміємо термін «змішане навчання» як сучасну форму побудови освітнього процесу, що комбінує аудиторну і поза аудиторну роботу з обов'язковим поєднанням новітніх інформаційно-комунікативних технологій, цифрових платформ і навчальних друкованих матеріалів з метою гармонійного залучення студентів в навчальний процес і надання їм більшої гнучкості в набутті предметних знань та практичних умінь.

Основними перевагами змішаного навчання, зауважує В. Кухаренко, є:

- *Гнучкість та доступність.* Студенти можуть навчатися в будь-який час і з будь-якого місця, що особливо актуально для тих, хто поєднує навчання з роботою.

- *Індивідуалізація навчального процесу.* Кожен студент має можливість опановувати матеріал у власному темпі, повторювати складні теми та зосереджуватися на важливих для нього аспектах навчання.

- *Збільшення мотивації.* Використання інтерактивних матеріалів (відео, тестів, ігор, симуляцій) робить процес навчання більш цікавим.

- *Підвищення ефективності засвоєння матеріалу.* Комбінація різних форматів подачі інформації сприяє кращому розумінню та запам'ятовуванню.

- *Розвиток цифрових навичок.* Опанування нових технологій та робота з різними платформами підвищує рівень цифрової грамотності студентів.

- *Економія ресурсів.* Використання електронних матеріалів знижує витрати на друковані підручники, а онлайн-формати дозволяють уникати додаткових транспортних витрат [4].

Однак крім переваг існують також і недоліки впровадження змішаної форми навчання. За результатами дослідження Державної служби якості освіти спільно із проектом «Супровід урядових реформ в Україні» [2] було виявлено низку недоліків в організації дистанційного навчання, особливо в сільській місцевості. Опишемо їх.

Обмежений доступ до дистанційного навчання: Лише 31% учителів у селах повідомили,

що всі учні були охоплені дистанційним навчанням, тоді як у містах цей показник становив 56%.

Нестача гнучкості та різноманітності в освітньому процесі: Від 7% до 16% педагогів зазначили, що учні самостійно опановували навчальний матеріал, причому в селах цей показник був вищим. Близько половини вчителів регулярно розміщували матеріали для самостійного опрацювання, що свідчить про переважання пасивних форм навчання.

Погіршення результатів навчання з окремих предметів: Вчителі відзначили зниження успішності учнів з математики та іноземних мов. Наприклад, 51% педагогів в селах повідомили про погіршення результатів з математики, у містах – 42%.

Технічні та організаційні проблеми: Батьки вказували на такі причини, як хвороба дітей, відсутність або слабке інтернет-з'єднання, що заважало ефективному навчанню. 29% батьків зазначили, що діти не могли підключитися до онлайн-платформ самостійно, а 13% – що діти не вміють вчитися самостійно.

Ці недоліки вказують на необхідність удосконалення організації дистанційного навчання, особливо в сільських районах, шляхом забезпечення більш просунутих технічних засобів для роботи інформаційної системи, підвищення гнучкості освітнього процесу та надання додаткової підтримки учням і вчителям.

О. Святенко, пропонує впровадження змішаного навчання як ефективний засіб для подолання недоліків дистанційної освіти, зокрема відсутності живого спілкування та труднощів у самостійній роботі тих, хто навчається. Змішане навчання поєднує очні заняття з використанням електронних ресурсів, що дозволяє забезпечити безпосередню взаємодію між студентами та викладачами, а також розвивати навички самостійного навчання [9]. Для реалізації змішаного навчання О. Святенко рекомендує декілька педагогічних моделей.

Ротаційна модель. Учні чергують між очними та онлайн заняттями за визначеним графіком. Прикладом є технологія «перевернутий клас», де теоретичний матеріал опрацьовується самостійно, а в класі проводяться практичні обговорення та консультації. Вчителі можуть залишати частину матеріалу для самостійного вивчення, а під час зустрічей організовувати обговорення та розгляд важливих або спірних питань.

Гнучка модель. Основна частина навчання відбувається онлайн за індивідуальним графіком, а вчитель надає консультації та координує діяльність тих, хто навчається. Учні можуть навчатися за індивідуальними планами або за загальним розкладом.

Особистісно-орієнтована модель. Передбачає індивідуальні освітні траєкторії, де учні поєднують очне навчання з використанням зовнішніх

електронних ресурсів та онлайн-курсів для поглибленого вивчення предметів. Зазвичай це застосовується для поглибленого вивчення предметів, коли поєднуються очне та екстернатне навчання, очне та мережеве навчання або інші форми здобуття освіти.

Модель збагаченого віртуального середовища. Учні працюють переважно онлайн за розробленими дистанційними курсами, але періодично відвідують очні заняття для обговорення та практичних занять [9].

Впровадження цих моделей дозволяє забезпечити баланс між очним та дистанційним навчанням, підвищити якість освіти та адаптувати освітній процес до сучасних викликів. Важливо, що ця модель навчання отримала підтримку на державному рівні, оскільки вона сприяє гнучкості та адаптивності освіти. У листі Міністерства освіти й науки України «Про організацію 2023/2024 навчального року в закладах загальної середньої освіти» [6] йдеться про те, що, освітній процес можна організовувати, використовуючи змішану форму. На жаль, українське законодавство не визначає змішане навчання як окрему форму здобуття освіти; натомість воно є поєднанням очної та дистанційної форм, закріплених у законах «Про освіту» [7] та «Про повну загальну середню освіту» [8]. Навчальні заклади мають автономію у виборі моделей та пропорцій такого поєднання, враховуючи потреби студентів/учнів, безпекову ситуацію та наявні умови. Практика показує, що заклади освіти використовують різні підходи, такі як навчання у декілька змін, чергування очних та дистанційних занять, а також синхронне навчання для студентів або учнів, які перебувають як у класі, так і дистанційно. МОН не надає переваги жодній моделі змішаного навчання, оскільки кожна має свої плюси та мінуси залежно від обставин. Важливо, щоб організація навчання забезпечувала досягнення державних освітніх стандартів.

Наголосимо, що сьогодні змішане навчання вважається інноваційною технологією, трендом та ефективним форматом освіти в умовах кризи. Наразі наша країна знаходиться у стані війни, і це впливає на можливості застосування змішаного навчання. Згідно з дослідженням, проведеним І. Горячком, В. Імбером та Т. Тронь [1] основними ризиками змішаного навчання у час війни є:

- Відсутність мотивації у студентів (86%).
- Вплив психологічного стану здобувачів освіти на навчання (68%).
- Проблеми з доступом до інтернету та електропостачанням (45%).
- Недостатня матеріально-технічна база закладів освіти (38%).
- Брак живого спілкування між викладачами та студентами (22%).

– Додаткові труднощі, такі як проведення занять під час повітряних тривог, складність концентрації уваги та нестача системного підходу до організації навчання.

На нашу думку, щоб подолати ці ризики, доцільно дотримуватися таких дій в процесі провадження змішаного навчання:

- проводити поліпшення психологічного стану студентів через інтерактивні консультації, відео зустрічі та контент підтримку;
- забезпечувати дистанційне навчання для студентів, які змінили місце проживання, із обов'язковим використанням відео зв'язку;
- підвищувати мотивацію студентів до навчання засобом інтерактивних занять, через гейміфікацію, креативні завдання та постійний зворотній зв'язок із викладачами;
- використання різних форматів навчання (синхронного, асинхронного, очного) для компенсації технічних проблем;
- розробка офлайн-матеріалів (інтерактивних зошитів, бібліографічних списків) для роботи в умовах нестабільного доступу до Інтернету.

Висновки. Викладений в статті матеріал дозволяє дійти наступних висновків. Змішане навчання в умовах війни залишається ключовою формою освітнього процесу, що дозволяє закладам освіти адаптуватися до викликів, зберігаючи доступ до знань. Важливою умовою успішного впровадження цієї моделі є гнучкість, індивідуальний підхід до студентів та вдосконалення технологічних і методичних підходів до організації навчального процесу. Змішане навчання є перспективною формою організації освітнього процесу у вищих навчальних закладах. Воно дозволяє адаптувати освітню систему до сучасних викликів, підвищити якість навчання, розширити можливості для студентів і викладачів. Проте для успішної реалізації цієї моделі необхідно розвивати технічну інфраструктуру, формувати у викладачів цифрові навички, забезпечувати ефективний зворотний зв'язок та підтримувати мотивацію студентів.

Перспективи подальших досліджень полягають в розробці ефективних моделей впровадження цієї форми навчання, удосконаленні методичного забезпечення та розвитку цифрових компетентностей студентів у контексті діджиталізації вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Горячок І. В., Імбер В. І., Тронь Т. В. Змішане навчання в умовах війни в Україні: ризики, перспективи. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 55. Том 3. С. 178-181.
2. Дослідження якості організації дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти України: дослідження. URL: <https://sqe.gov.ua/u-selakh-mayzhe-vdvichi-menshe-uchniv-mayut/> (дата звернення: 24.02.2025).

3. Кобиця А. П. Інформаційне освітнє середовище як платформа для реалізації змішаного навчання у вищих навчальних закладах. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Том 57 (1). С. 75–82.

4. Кухаренко В. М. Системний підхід до змішаного навчання. *Інформаційні технології в освіті*. 2017. Вип. 24. С. 53-67.

5. Наказ Президента України «Про вдосконалення вищої освіти в Україні» від 3.07.2020 № 210/2020. Режим доступу : <https://www.president.gov.ua/documents/2102020-34045>. (дата звернення 01.02.2025).

6. Про організацію 2023/2024 навчального року в закладах загальної середньої освіти від 16.08.2022 р. № 1/12186-23. Дата оновлення: 16.08.2025. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-organizaciyu-20232024-navchalnogo-roku-v-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 24.02.2025).

7. Про освіту: Закон України від 05.09.2017р. №2145-VIII. Дата оновлення: 01.01.2025 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 24.02.2025).

8. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020р. №463-IX. Дата оновлення: 17.11.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 24.02.2025).

9. Святенко О. В. Змішане навчання: як організувати якісний освітній процес в умовах війни: стаття. URL: <https://sqe.gov.ua/zmishane-navchannya-yak-organizuvati-yaki/> (дата звернення: 24.02.2025).

10. Стрюк А. М. Система «Агапа» як засіб навчання системного програмування бакалаврів програмної інженерії: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.10. Київ: Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. 2012. 312 с.

11. Aborisade P. A. Blended learning in English for Academic Purposes courses: A Nigerian case study. *Blended learning in English for Academic Purposes courses*. Edited by Brian Tomlinson and Claire Whitaker. UK: British Council 2013. P. 35-41.

12. Singh H., Reed C. Demystifying e-learning standards. *Industrial and Commercial Training*. 2002. Vol. 34 (2). P. 62-65.